

Kozma György

Interjú Alan Lelchuk amerikai íróval

Kozma György: Forróság van.

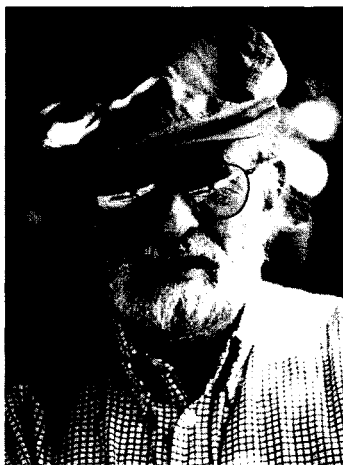
Alan Lelchuk: Igen. Mi is a családneve? Samsa?

K: Kozma György vagyok... Nem Samsa... Az egy Kafka-hős... Honnan jön a Lelchuk név? Orosz?

L: Igazából ez ukrán név... Egy folyóról. A Lelcsiszkij folyó... Vagy egyszerűen valószínű, ez volt apám családneve, mielőtt átjöttek Amerikába, nem az Ellis Islandon kapta, mint mások.... Fehér-Oroszországból jöttek... Kijevben még éltek a család tagjai közül, amikor 1983-ban Moszkvában jártam... Érdekes élmény volt. Egy középiskolás csoporttal mentem tanárként. Ismertem Brodskyt, a költőt, megadott pár címet. A barátai nagyszerű emberek voltak, de végig követtek. És amikor kifelé indultunk, nyomást gyakoroltak rám, pár órán át ijesztgettek a reptéren. Azt hitték, szamizdatot akarok kivinni. De nem volt nálam semmi. Be is csuktak volna érte. Úgy volt, hogy tavaly ősszel megint elutazom, előadni a Moszkvai Egyetemen... De előbb egyfajta átmenetként inkább idejöttem, Budapestre a kisebbik fiammal. Tanítok, az amerikai irodalom professzora vagyok az ELTE-n, kreatív írást tanítok, novellaírást és persze amerikai kisprózát angolul, magyar diákoknak, akik meglepően jók még angol nyelven is, meglepően jók. Még egy-pár hét hátravan a kurzusból, Maupassant-nal kezdtük, most Csehovnál tartunk, és Mishimával fejezzük majd be.

K: Gyerekkora óta ír?

L: Igen. Furcsa e szavakat kimondani, de nyolckilenc évesen kezdtem, és sose hagytam abba. Volt, hogy szünetet tartottam a középiskolában, többnyire fölösleges szüneteket... Amikor iskolába jártam, nem írtam naponta. Jó volt, hogy így esett, túl fiatal voltam... A regényíráshoz jobb, ha az ember

bölcsebb, tapasztaltabb, s ha már több hibát követett el... hogy többet tudjon a világról. Írtam egy regényt tizennyolc évesen, de nem kezdtem vele semmit... Húszas éveim végén kezdtem aztán komolyan írni.

K: Igaz, amit a Brooklyn boy című könyvében mesél, hogy elment hajózni, tengerésznek?

L: Igen, így volt. Szerettem a tengert, hajózni vágytam, különleges helyeket akartam látni. De nem voltam még tizennyolc éves, úgyhogy amerikai hajóval nem mehettem... A norvégokkal elmehettem tizenhat évesen is. Megnéztem a kiírásokat, és láttam, hogy deck boynak megfelelő a végzettségem. Sok helyen jártam. Én voltam a hajón az egyetlen amerikai... Merész dolog volt, igen... Nem tudtam, mikor és mi fog történni, s voltak olyan pillanatok, amikor életveszélybe kerültem. De végül is ez egy átlagos tengeres-hajós tapasztalat volt. Tizenhat évesen izgalmas volt, élveztem. Ha nincs az a norvég tengerész, aki figyelmeztetett, hogy négy hónap múlva menjek haza, mert különben nem tudok többé partra szállni, annyira vonz majd a tenger... nem lesz erőm ellenállni. Ha egy évig marad az ember, akkor örökre tengerész lesz, és ez egy rémes, unalmas meló.

K: S akkor nem lett volna író?

L: De, akkor is írtam volna. Volt naplóm, s írtam és olvastam a tengeren végig.

K: Az ön vagy az apja fantáziája miatt lett értelmiségi? Azt írja, nem szerette apja fura, értelmiségi viselkedését... Most mégis olyanná vált, mint egy entellektüel.

L: Igen. Kár, hogy gyerekként nem ismerhettem apámat mint felnőtt férfit. Vagyis csak fiatal fiúként ismertem apámat. Gyerekkoromban nem tudtam értékelni a férfikorú apám tulajdonságait. Túl-

ságosan vad volt. Nem tudott ezen túlnőni, és én sem tudtam. Paradox, hogy olyan valaki lettem, akire büszke, aki miatt boldog lehetne. De ezt már nem érte meg.

K: De hiszen nagyon fiatalon ismert író lett...

L: Igen, de ő 1964-ben meghalt, huszonhat éves koromban, és csak három-négy évvel később lettem ismert. Nem látta sem a korai publikációimat, sem a későbbi úgymond „hírnevemet”... és soha nem mutattam neki az írásaimat, mert nem akartam, és a kapcsolatunk olyan tragikusan rossz volt, annyira rossz volt...

K: Nőbőlond is volt... Ez hogyan érintette? Adódtak ebből gondoljai?

L: Amikor erre rájöttem, nagyon fájt... Azt hiszem, benne van a könyvben (a *Vasárnap* c. novella)... Azt megtudni, hogy általam is ismert más nővel intim viszonyt folytat... Ez igazán ijesztő volt. Később az is kiderült számomra, hogy ha volt pénze, mind nőkre költötte. Miközben mi nagyon, de nagyon szegényen éltünk. Akkor gyerekként nem volt valóságos lehetőségem, hogy mindezt megértem... Érzelmileg az anyám oldalán álltam... Úgyhogy megtudva, hogy amiről pletykákat hallottam, az igaz... nagyon sokkoló volt. Az anyám is együtt élt egy általunk ismert házbeli férfival, az sem volt könnyű, mégis könnyebben elfogadtam, mint a másik oldalt... Szóval a helyzet valóban elég kemény volt... Egy tizenöt éves fiúnak nehéz volt ezt felfogni, és megbékélni vele... Szerencse, hogy nem fiatalabban írtam ezt a könyvet, mert akkor még nehéz lett volna a családi helyzet szintjeit és valóságát bemutatni.

(Átmegyünk a Budagyöngye zajos presszójából Gazdag Gyulák lakásába, ahol Mr. Lelchuk lakik.)

Ez a könyv (*Playing the Game*) egy őrült edzőről szól, aki amerikai történelemre és irodalomra oktatja a fiait... A játékosok persze őrültnek látják, és az is... De Emmersont olvas nekik, és a Sacco és Vanzetti-történetről beszél – s ez megnyugtatja őket, annyira, hogy elkezdenek nyerni. Megnyugszanak az örületétől. Ez a könyv a komoly tanulásról és a normál tanításról szól s persze a játékról... szórakoztatóan... A másik (*Shrinking*) a szexuális élet komédiája... A cím – *Töporódás* – minden értelmében...

K: Van, aki egy ilyen veszélyes apa–fiú kapcsolattól egy életre megnémul vagy szerepzavaros, illetve szenvedélybeteg lesz. Ön mintha egészségesen került volna ki belőle... Talán mert kimenekült ezen a tengeri úton?

L: Történhetett volna rosszabbul is... Az, amit apám és a helyzetei jelentettek, megtörhetett volna, vagy vesztessé tehetett volna, szóval lelkileg nagyon nagy szerencsém volt... Az, hogy fizikailag is továbbléphettem, és sikereim voltak egy kalandos életterben, s hogy aztán még írni is elkezdhettem huszonegy évesen... négy nagyon nehéz év után... szóval, hogy túléltem, és később értelmet adtam e tapasztalatoknak... ez valahogy megnyugtató. Egy nő, aki az amerikai zsidó írók Dosztojevszkij-élményéről írja a doktoriját, megkeresett, és azt mondta, én egyfajta amerikai „Félkegyelmű” vagyok számára... Válaszoltam neki e-mailben, és elfelejtettem megírni, hogy én egyszerűen egy élő Dosztojevszkij-figurának képzelem magam... Amikor fiatal gyerekként olvashattam Dosztojevszkijt, teljesen azonosultam a filozófiai és pszichológiai szenvedélyeinek az engesztelhetetlenségével... Ilyen engesztelhetetlen zűrzavar dúlt bennem tizennégy és tizennyolc éves koromban... Aztán a dolgok lecsendesedtek, és túléltem, de éppúgy bele is halhattam volna.

K: Az írásaiban az apjának van egy másik, számomra kevésbé ismerős oldala... egy nyugodt és derűs személyiségrésze... amikor a messzi vidéken elviszi lovagolni... megmutatni, milyen volt régen, Oroszországban...

L: Majd meglátja, csak akkor volt derűs, amikor lovagolt... vagy épp egy orosz filmet nézett, vagy sakkozott. De máskor ezt ellensúlyozta a rendkívül erőszakos természete. Megvert, és egyszer készel is fenyegetőzött, láthatja a könyvben. De a ritka derűs pillanatai ijesztő felfedezések voltak a számomra. Nem értettem, hogy lehet ennyire boldog és elégedett attól, hogy egy orosz filmet néz, vagy hogy sakkozik... Nem volt a helyén. Száműzött volt. Ha felnőttként is ismerhettem volna... talán jobban értékelem ezt a másik oldalát... De nem láttam túl a zűrzavaron és a neurózison, nem jutottam el az apától a felnőtt férfiig.

K: Mondana valamit a népszerű Mirjam-sorozatáról – ír egy harmadik részt?

L: Hát, megígértem, hogy írok. Az elsőt – *A barminca* Mirjam – 1974-ben adták ki, a második Mirjam-könyv (*A negyvenéves Mirjam*) 1985-ben jelent meg... Ezt a nőt én találtam ki. Vagyis eredetileg egy nagyon közeli cambridge-i barátnőmről írtam... egy művész... a hatvanas években. Ma is jó barátom. Nagyon intenzív zsidó nő. Nagyon érdekelt mint művész. Harminc-negyven oldal után ez a Mirjam eltűnt, és előbukkant a figura. Megmu-

tattam neki a kéziratot, hogy ha van benne bármi, ami zavarja, mert túlságosan hasonlít, szóljon. De nem volt ilyen. Viszont a megjelenése után az utcán vadidegen nők kezdtek megszólítani... hogy tehetted ezt velem, megírta az életemet?! Fura részletek stimmeltek, hogy az apja baseballmaszkot tett a fejére kislányként... Hogy tehetted ezt, csak mert futólag ismert...? Ilyeneket mondtak. Először mentegőzni kezdtem, később csak azt mondtam, jaj, igazán sajnálom, bocsánat... Jól szórakoztam... Egyszerű emberek ugyanazt élték meg, amit én kitaláltam... és ez aggasztotta őket

K: Úgy tűnik, egy amerikai írónak több köze van az egyszerű emberekhez, mint nekünk itthon. Belegondolni is nehéz, milyen lehet, hogy ennyi évtizeden át értelmes nyilvános beszéd folyik, folyóiratok, találkozók, egyetemek... sok amerikai zsidó írót vagy könyveket ír, s létrehoznak egy olyan valóságot, amelyben mi élünk... Malamud és Salinger és Roth és Bellow... Az ismerősei... Ez összevisszaszerűen hasonlíthatatlan azzal, ami itt van...

L: Igen is meg nem is. Szerencse, hogy Kanada és Anglia miatt olyan hatalmas olvasótáborunk van. De a komoly olvasók száma csökken. A húszas, harmincas, negyvenes és ötvenes években, talán egész a hetvenes évek elejéig létezett egy komoly folyóirat, a *Partisan Review*, s akkor még a *New York Book Review* is közölt verseket meg irodalmat, nemcsak kritikát... és a jelentős irodalmárok, mint Irving Howe, Philip Rahv, Edmund Wilson, Lionel Trilling (kritikusok), Delmore Schwartz (költő-kritikus), mindenki számára elfogadottak voltak, és értéket képviseltek, s ez ma már nem létezik. Mióta a nagy pénz megérkezett az irodalomba, megváltozott minden. Nem hiszem, hogy jó, ha egy író „azt csinálja, amihez kedve van”, ha folyamatos Sabbaticalt tart (szabadságon van). Azt hiszem, jobb, ha kapcsolatban van a valósággal, az emberekkel. Ezért szeretek itt tanítani, Budapesten. Olyan, mint New York volt az ötvenes években. Ahogy az emberek még tisztelettel fordulnak egymás felé... Hogy biztonságos bárhol sétálni, ahogy tizenévesen én is bemehettem akár a Harlem mélyére is. Az a város, mint ez a Budapest, kezelhető város volt. És a kis boltok, hogy az ember beszélgethet a bolt tulajával, mint itt is a Budagyöngye Bevásárlóközpontban... És a tömegközlekedés, ahogy az emberek öltöznek... Negyven éven át nem ültem tömegközlekedési eszközön, nagyon élvezem most ezt is itt.

K: Szeretnék a technikára rákérdezni. Ahogy a vizuális részlet-nüanszokat használja, talán Dos Passosra és Hemingwayre emlékeztet, illetve Malamudra. Ott egy nyak, itt egy kézfej, ami szőrös. Hogyan ír? Egyvégtében, vagy aprólékosan?

L: Nem hasonlítok Updike-ra, bár ő is át-meg átdolgozza, amit ír. Én csak átdolgozok. Nem tudom, merre megy a történet, amíg oda nem érek, s amikor odaérek a történetben, visszamegyek az elejére, és hozzáírok dolgokat, amit nem tudhattam, hogy kell még... Kiderül, hogy a kezdet még nem a kezdet. És persze a vége sem a vége, de a végén legalább lehet tudni, merre van a kezdete. Általában úgy dolgozom, hogy megírok 3-4 oldalt egy nap, másnap újra végigmegyek rajta, és tovább haladok... igyekszem egy hosszabb egységet megcsinálni, és kétszer végigmenni rajta... Amikor nyersen megvan az egész, újra végigmegyek rajta. Aztán még egyszer az egészen átmegyek és még egyszer. Háromszor-négyszer átmegyek az írógépen, a laptopon. Később még egyszer átirom, amikor kész a levonat – így egy-egy könyv három-négy évig készül. A látványrészletek a legidegenebbek a magyar stílushoz viszonyítva. A részletek visznek közelebb a jellemekhez. Az érzéki, érintéses emlékek... hogy életre keljen a figura... így írom újra a valóságot, szinte feltámasztva azt. Az apám szőrös keze... ez azok közé a dolgok közé tartozik, amikre a mai napig emlékszem... Az ilyen kis részleteknek nagy hatásuk lehet... Hogy ez másokra hogyan hat, nem tudom... nem is érdekel... De azt hiszem, mindenkinek vannak ilyen nagyon érzéki benyomásaik emberekről, helyekről, eseményekről... az életében. A mély gondolatok és az elvontságok kevésbé érdekelnek.

K: Köszönöm, jól elbeszélgettünk.

L: Én köszönöm.